

PUISTOT
ILONAMME

PUISTOISSA LUONTO LÄHELLÄ KAUPUNGISSAKIN

Mattias Tolvanen,
biologi FM, tietokirjailija

Puistot ja puistometsät lisäävät kaupunkiluonnon monimuotoisuutta ja tarjoavat mahdollisuuksia asukkaiden virkistykseen. Pienikin puisto on kuin keidas tiiviisti rakennettujen asuinkortteleiden välissä. Puisto piristää näkymänä ohikulkijoita ja sinne voi poiketa levähtämään. Puistot ovat myös ulkoilupaikkoja ja luontoretkeilykohteita, joissa voi tarkkailla eläimiä ja kasveja.

Kaikilla pohjoismaalaisilla on erityinen suhde alkuperäiseen luontoon. Nykyaikaisten puistojen luonne on vanhempia luonnonmukaisempi ja alkupe räistä kasvillisuutta säilytetään yhä enemmän. Ulkoilupuistoja ei hoideta perinteisten puutarhataiteen sääntöjen mukaan. Ne ovat tyyliltään lähinnä metsäisiä maisemapuistoja, jotka tuovat luonnon asuinkortteleiden lähelle.

Vanhoihin puistoihin verrattuina uusien puistojen olemusta hallitsevat väljyys ja avaruus, sillä kaikki istutetut puut ovat vielä keskenkasvuisia. Puiston lopullinen vaikutelma alkaa hahmottua vasta parin vuosikymmenen kuluttua, kun puiden latvukset alkavat

saavuttaa peittävyydeltään täysikasvuisten mittoja.

LUONNONVARAISET ELÄIMET

Puistojen puolikesyt eläimet lisäävät taajaman viihtyisyyttä. Oravien, sinisorsien tai kyhmyjoutsenten ruokkiminen on monelle kaupunkilaiselle tärkeä luontokokemus, josta myös eläimet hyötyvät.

Eläinten viihtyminen kaupungeissa on kuitenkin melko uusi ilmiö; 1900-luvun alussa toreilla ja aukioilla nähtiin lähinnä vain puluja ja varpusia. Vähitellen sinisorsat alkoivat jäädä ruokinnan turvin talvehtimaan kaupunkeihin. Pullasorsat ovat olleet tuttuja kaupunkien rannoilla ja puistoissa jo 1930-luvulta lähtien. Viime vuosina ja vuosikymmeninä mm. kyhmyjoutsenet, valkoposkihanhet ja kanadanhanhet ovat runsastuneet veden äärellä sijaitsevien kaupunkien lajistossa. Ne löytävät pesäpaikkansa rauhallisilta luodoilta kaupungin lähistöltä, mutta poikasten ruokkimiseen kaupungin rannat ja puis-

tot ovat kuitenkin parhaita paikkoja.

Kaupunkimainen ympäristö tarjoaa ruokaa ja turvallisia pesäpaikkoja monille muillekin eläimille. Siksi ihmisen luontoon istuttamat kulttuurin seuralaiset, kuten siili ja fasaani – sekä sopeutuvimmat luonnonvaraiset lajit, kuten orava, rusakko, sorsat, lokit ja varislinnut – viihtyvät kaupunkien puistoissa ja toreilla. Myös pedot ovat löytäneet kaupungit runsaan saaliin houkuttelemina. Niissä vierailee säännöllisesti varpus- ja kanahaukkoja ja jopa pöllöjä verottamassa puistolammikon sinisorsia tai pensasistutuksissa pesiviä rottia.

Metsäiset ulkoilupuiستot ovat elintärkeitä pesimäalueita monille taajamiin sopeutuneille luonnonvaraisille lajeille. Perinteiset kaupunkipuistot ovat niille liian siistejä ja suojattomia paikkoja. Esimerkiksi varis kasvattaa poikasensa luonnon rauhassa, mutta käy säännöllisesti etsimässä ruokaa ihmisten ilmoilta asuinkortteleista ja puistoista. Myös siilit viihtyvät parhaiten tiheän kasvillisuuden suojassa, missä ne löytävät nilviäisiä ja matoja syötäväkseen lehtikarikkeen joukosta.

Kaikkein kaupunkilaistuneimmat lajit löytävät myös pesäpaikkansa keskustasta ja kaupunkipuistoista. Sinisorsa voi valita pesäpaikakseen vaikkapa terassille asetetun kukkalaatikon, ja harakka kelpuuttaa pesäpuukseen vilkasliikenteisen kadun puistolehmuksen tai jalkakäytävän vieressä kasvavan syreenipensaaseen. Älykkäät varislinnut kasvat-

Valkoposkihanhet ovat yleistyneet veden äärellä sijaitsevien kaupunkien lajistossa. Kuva: Mattias Tolvanen.

tavat poikasensakin menestyviksi kaupunkilaisiksi. Esimerkiksi harakan tai naakan poikaset oppivat emoiltaan, miten erityyppisten jättesäiliöiden sisältöön voi päästä käsiksi.

ULKOILUPUISTOT JA PUISTOMETSÄT

Suomalaisten kaupunkien luonteeseen kuuluu luonnonläheisyys. Niiden keskusta-alueet on rakennettu väljästi ja puistoillekin on jäänyt runsaasti tilaa. Yhtenäinen kaupunkirakenne pirstaloi-tuu tavallisesti jo keskustan ulkopuolella. Kaupungin kasvaessa rakennetut uudet asuinalueet ja lähiöt ovat usein lähes luonnontilaisten metsien ympäröimiä. Niitä on hoidettu lähinnä talousmetsien tapaan, esimerkiksi harventamalla tiheäkasvuista metsää, jotta puille saadaan enemmän kasvutilaa.

Uudet metsäpuistot sijaitsevat kaupunkien laidoilla. Niiden esikuvina ovat 1900-luvun alkupuolella kaupunkilaisien kesäparatiiseiksi rakennetut kansanpuistot, esimerkiksi Helsingin Pihlajasaari. Hieno esimerkki nykyaikaisesta ja monikäyttöisestä metsäpuistosta on Joensuun länsiosaan viime vuosikymmeninä rakennettu Linnunlahden ulkoilualue. Sen laitamilla sijaitsevat yliopiston kampus, Mehtimäen urheilupuisto, pienvenesatama, kesäteatteri ja kesäjuhlikeskus. Valaistujen ulkoiluteiden ja latujen sekä uimarantojen lisäksi alueella on myös kasvitieteellinen puisto, jonka puu- ja pensasistutukset sijaitsevat metsikköinä noin 70 hehtaarin alueella.

Lähiömetsillä ei ole kaupungeille useinkaan metsätaloudellista merkitystä. Niiden hoidossa voisi, virkistyskäy-

tön lisäksi, yhä enemmän ajatella myös lajiston monimuotoisuutta ja sellaisten lajien suojelua, joilla ei ole elinmahdollisuuksia talousmetsissä. Puuston harventamisen yhteydessä kannattaisi suosia alueen lehtipuita, erityisesti jaloja lehtipuita. Ulkoilupuistojen syrjäisille alueille mahtuu hyvin myös myrskyn kaatamia tai katkomia runkoja, jotka saavat jäädä lahoamaan paikoilleen.

Metsässä lahoava puu antaa paljon elinmahdollisuuksia lahottajasienille, monille hyönteisille ja linnuille, jotka löytävät niistä sekä ravintoa että paikkoja pesäkoloille. Pystyyn lahoavat pökkö- ja pesäkoloille. Pystyyn lahoavat pökköt sopivat hyvin myös vanhoihin kaupunkipuistoihin. Siellä niiden ekologinen merkitys on samanlainen kuin ulkoilupuistossakin. Harvinaisilla puulaajeilla onkin tavallisesti vielä harvinaisempia lahottajasieniä.

Ihmisen kulttuurivaikutus ulottuu myös kaupungin metsäisimmille alueille. Ulkoilureittien pientareet muistuttavat kasvillisuudeltaan usein pihapiirien lajistoa, sillä monet kasvit kulkeutuvat pihoista kenkien pohjiin ja polkupyörien renkaisiin tarrautuneina uusille kasvupaikoille. Siellä rehottavat piharata-

Joensuun länsiosaan viime vuosikymmeninä rakennettu Linnunlahden ulkoilualue on hieno esimerkki nykyaikaisesta ja monikäyttöisestä metsäpuistosta. Kuva: Kirsti Reskalenko 2004.

HÄMEENLINNAN KANSALLINEN KAUPUNKIPUISTO – KANSANPUISTO

**Susanna Lappalainen,
suunnitteluhortonomi, Hämeenlinnan kaupunki**

Hämeenlinnan kansallinen kaupunkipuisto perustettiin ensimmäisenä Suomessa. Ympäristöministeriö teki päätöksen puiston perustamisesta tammikuussa 2001. Puisto on monimuotoinen, kansallisesti ja kansainvälisesti merkittävä läpileikkaus niin kaupunkiluonnosta ja -kulttuurista kuin myös erämaa-Suomen maisemaihanteista.

Varhaisimmat varsinaiset puistot perustettiin Hämeenlinnaan 1800-luvun alkupuoliskolla, mutta eräänlainen puistosuunnitelma linnan ja kaupungin välille sisältyi jo linnonitustoimen päällikkö Arbinin asemakaavaan vuodelta 1777. Edeltäjiemme työn ansiosta hämeenlinalaiset elävät tänä päivänä väljästi ja voivat olla ylpeitä puistokulttuuristaan.

Kaupunki aloitti kansallisen kaupunkipuiston perustamisen valmistelun jo vuonna 1997. Valmistelu eteni kaavan laadinnan tapaan. Siihen kuului yhteydenpitoa asukkaisiin ja alueen maanomistajiin. Julkisia tiedotus- ja keskustelutilaisuuksia järjestettiin niin kaupunkilaisille, maanomistajille kuin muille sidosryhmille. Asiaa esiteltiin laajasti sanomalehdissä ja muissa tiedotusvälineissä sekä ammattilehdissä ja -seminaareissa. Myös puiston perustamisen jälkeen maankäyttö- ja rakennuslain edellyttämän hoito- ja käyttösuunnitelman laadinnassa pyrittiin

avoimuuteen ja vuorovaikutteisuuteen.

Kaupunkirakenteen keskeltä alkavan puiston alue on noin 740 hehtaaria. Se on yli kuusi kilometriä pitkä ja leveimmillään noin viiden kilometrin levyinen. Aulangon kautta alue liittyy kaupungin pohjois- ja koillispuolisiin laajoihin pelto- ja metsäalueisiin, jotka jatkuvat Evon kautta aina Päijänteelle. Puiston halkaisee Vanajavesi.

Siinä missä vesistö ja puistot toimivat ekologisina käytävinä, mahdollistaa valtakunnan päärata puiston läpi sen ekonominen ja toiminnallisen saavutettavuuden: junnalla suoraan kansallisen kaupunkipuiston ytimeen. Kattava kevyen liikenteen reitistö kansallisesti merkittävässä maisemissa toimii jokapäiväisenä ulkoilu- ja virkistysmahdollisuutena.

Kansallinen kaupunkipuisto on ympäristöpsykologiaa parhaimmillaan. Kaupunkilaisille se antaa aihetta aitoon ja terveeseen kotipaikkarakkauteen ja on lisännyt kiinnostusta omaan ympäristöön. Kuluneiden kolmen vuoden aikana on herätty huomaamaan, että oma lähiympäristö on vaalimisen arvoista niin asumisen kuin matkailun kannalta. Puiston perustaminen on lisännyt vuorovaikutusta asukkaiden kanssa ja sen kehittämistä jatketaan hämeenlinalaisten yhteisenä oleskelutilana.

mot, pihasauniot, kylänurmikat, koiranputket, nokkoset, voikukat, pujot, hierakat ja takiaiset. Ne täydentävät sekamelskana metsän luonnonvaraisia saniais- ja mustikkakasvustoja.

Myös puistoihin ja puutarhoihin istutetuista vierasperäisistä kasvilajeista ilmastoon sopeutuvimmat ovat levinneet viljelykarkulaisina ympäristöön. Esimerkiksi kanadanpiiskut, jättipalsamit, japanintattaret, lumimarjat ja isotuomipihlajat antavatkin usein leimansa metsäpuistojen luontoon.

EKOLOGISET KÄYTÄVÄT

Kaupunkien lähiluonnossa liikkuu satunnaisesti yllättäviäkin eläinlajeja. Esimerkiksi Helsingin seudulla vieraili heinäkuun puolivälissä vuonna 2004 yksinäinen, nuori urossusi, joka vaelsi asutusta välttämättä Länsi- ja Pohjois-Espoon metsäreittejä pitkin pohjoista kohti. Sudesta ei tehty näköhavaintoja, vaikka se tappoi kolme lammasta Kirkkonummella. Sen liikkumista pystyttiin seuraamaan satelliittipaikantimen avulla. Susi oli merkitty huhtikuussa gps-pannalla Koillis-Savon Rautavaarassa, mistä se vaelteli kevään ja kesän aikana Länsi-Suomen ja Helsingin seudun kautta takaisin kotiseudulleen.

Myös kaupunkielämään totuttelevat ketut saattavat pesiä huomaamattomina maakoloissaan metsäpuistojen syrjäisissä kolkissa. Ne liikkuvat varovasti ja etsivät turvallisia reittejä vierailak-

seen yön pimeydessä omakotitalojen pihoissa, joista ne löytävät ruokaa kotikissojen ruokakupeista tai jätesäiliöistä. Kettujen poikasista voi jo kehittyä yhä rohkeampia kaupunkilaisia, jotka eivät enää pelkää vanhempiansa tavoin ihmisiääkään.

Kaupunkimaisen asutuksen välissä risteilevät ulkoilualueiden, puistojen ja metsäkaistaleiden muodostamat verkostot toimivat ns. ekologisina käytävinä. Ne mahdollistavat esimerkiksi kettujen ja hirvien liikkumisen kaupunkiseudulla ilman, että nämä törmäävät ylitettäviin teihin tai tiiviisti rakennettuihin kortteleihin. Eläinten liikkumista helpottamaan on myös suunniteltu suuria teitä alittavia kulkuväyliä, joiden kautta ne pääsevät liikkumaan vapaasti valtateiden jakamilla alueilla suurien kaupunkien ympäristössä. Jos teiden ja asuinkortteleiden toisistaan eristämien puistometsiköiden välillä ei ole kulkuyhteyttä, niiden lajisto köyhtyy vähitellen sitä enemmän mitä eristyneempiä alueet ovat.

KAUPUNKI-ILMAN PUHTAUS NÄKY YMPÄRISTÖSSÄ

Savua ja saasteita ympäristöön tuprutavat savupiiput ovat harvinaistuneet kaupungeissa mm. kaukolämmitykseen siirtymisen myötä ja kaupunkien ilmanlaatu onkin parantunut viime vuosikymmeninä. Ilman puhtauden voi päätellä vaikkapa katoille sataneen lumen

valkoisuudesta; lumi ei enää tummu noesta edes kevättalvella sulaessaan.

Myös ilmansaasteille herkät havupuut viihtyvät entistä paremmin puistoissa. Kaupunkien keskusta-alueiden jäkäläautiotkin ovat selvästi pienentyneet. Varsinkin sateisen päivän jälkeen on helppo havaita vaaleiden jäkälien kasvavan puistopuiden tummilla rungoilla. Esimerkiksi Helsingin keskustassa olevan Vanhan kirkkopuiston keski-osissa puiden rungoilta on havaittu jo yli 20 jäkälälajia, joista yleisin on sormipaisukarve.

Kirjallisuutta:

Björklund, T.; H. Kinnunen; M. Koivula; J. Kullberg, J. Malinen ja H. Väre (2004). *Koti-
maan luonto*. WSOY.

Heikkonen, Kaarina (toim.) (1997). *Luonto
Helsingissä. Lähiluonto kaupungissa*. Helsingin
kaupungin ympäristökeskus.

Kurtto, Arto; Leena Helyranta (1998). *Helsingin kasvit. Kukkivilta kiviltä metsän syyliin*. Helsingin kaupungin ympäristökeskus ja Yliopistopaino.

Laakkonen, S.; S. Laurila; P. Kansanen; H. Schulman. (toim.) (2001). *Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan. Kaupungin ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla*. Helsingin kaupungin tiedotuskeskus ja Edita.

Tegel, Satu (2000). *Helsingin puistojen kestä-
vät kaunottaret*. KESKAS-rapotti. Helsingin
kaupungin rakennusviraston viherosaston sel-
vityksiä 6.

Tolvanen, Mattias (2002). *Kaupunkiluonto*. WSOY.

Tolvanen, Mattias (2005). *Villi puutarha*. WSOY.

RESUMÉ

GENOM PARKERNA KOMMER ÄVEN NATUREN NÄRMARE STÄDERNA

Djurens trivsel i städerna är ett ganska nytt drag; i början av 1900-talet såg man på torg och öppna platser nästan enbart duvor och sparvar. Så småningom började också gräsänderna – för att hitta mat – övervintra i städerna. "Bulländerna" har varit kända vid städernas stränder och parker redan sedan 1930-talet.

Under de senaste åren och årtiondena har bl.a. knölsvanarna, "vitvingade" gäss och kanadagäss förökats rikligt vid städernas vattendrag. De hittar sina boplatser på lugna ställen bland städernas kobbar och närmiljöer, men när det gäller att mata ungarna är stränder och parker ändå de bästa platserna.

Den ekologiska betydelsen av stadsnaturens uteområden och parker märktes i Finland först i slutet av 1900-talet. De parkstråtar som finns mellan de bebyggda områdena fungerar som s.k. ekologiska gångar, vilket gör att många djurarter trivs t.o.m. i städernas närområden. Naturen kan också komma till städerna.

KAUPUNGIN JA TAAJAMAN VIHERRAKENNE

**Maija Rautamäki, professori,
Teknillinen korkeakoulu**

Suomalaisille luonto on tärkeä ja asuin- ympäristössään korkealle arvostettu ympäristön laatutekijä. Silti luontoa ja viherympäristöjä ei ole johdonmukaisesti otettu huomioon eikä suunniteltu kaupunkien tai asutuskeskusten maankäytössä. Puistoja on sijoitettu korttelien lomaan useimmiten kohtiin, jotka ovat olleet rakentamiseen hankalia tai mahdottomia. Rantoja, kalliomäkiä tai harjunrinteitä on jätetty “luonnontilaan”.

Kaavoitusohjeissa on annettu vähimmäisnormeja lähipuistojen ja ulkoilualueiden pinta-aloille ja etäisyyksille. Myös viheralueiden toiminnoista ja varusteluista on suosituksia ja malleja. Liikenne- ja teknisten verkostojen suunnitelmat, palvelurakenne- ja asuntotuotantosuunnitelmat laaditaan voimavaroja säästämättä. Alueiden luontosuhteista, kasvillisuuden laadusta, määrästä tai hoidosta ei sen sijaan ole kannettu huolta. Suunnittelussa tulisi pyrkiä muodostamaan viheralueista oma kokonaisuutensa, jossa erilaiset alueet liittyisivät toisiinsa eriluonteisilla viheryhteyksillä niin toiminnallisesti kuin

visuaalisestikin.

Koko kaupungin tai kunnan kattavia viher- ja ulkoilualueiden kokonaisuunnitelmia ei ole maassamme juuri laadittu. Muutamissa suurimmissa kaupungeissa on hiljattain tehty viheralueohjelmia, joihin on kirjattu tavoitteita ja suunnittelun periaatteita. Näiden vieminen kartoille suunnitelmiksi, puhumattakaan maastossa käytännön toteutukseen, on kuitenkin vasta alussa.

KYLÄ MAISEMAN SOLMUKOHDASSA

Kylät ja kaupungit ovat tyypillisesti syntyneet maiseman solmukohtiin, joissa maaston ja vesistöjen muodot ovat voimakkaita ja luonto on monipuolista. Kirkot ja muut julkiset rakennukset on sijoitettu hienovaraisesti hallitseville paikoille, asuinalueet pienilmastoltaan edullisille vyöhykkeille.

Rauhallinen kehitys on antanut tilaa ja aikaa myös komean puuston ja puutarhakulttuurin kehitykselle. Jokainen Suomen kaupungeista on ainutlaatuinen sijainniltaan ja muodoltaan. Eri

Ulkoilumetsää kallioselänteellä. Kuva: Maija Rautamäki.

maakuntien maisemarakenteen erilaisuus kuvastuu niin kaupungin muodossa kuin kaupunkikuvassakin. Jokilaakson kaupungeissa joki virtaa valtasuonena, parhailla kohdilla rantapuiston tai puistokatujen vihreissä kehyksissä.

Satamakaupungeissa meren tai järven lahdet työntyvät keskustaan kosteine tuulineen, harjukaupungeissa mäntyrinteet kohoavat vihreinä seininä, näkötornit ja tanssilavat harjun laella maamerkkeinä ja kesäisen seuraelämän keskuksina. Kaupungin rakenne on kasvanut ja kiinnittynyt elimellisesti maisemarakenteeseen, joka toisaalta on määrittänyt luontevan kasvun rajoja.

Viime vuosisadan jälkipuoliskon kiihkeä teknistyminen ja keskittyminen

tuottivat voimakkaimmin kasvaneisiin kaupunkeihin alueita ja rakenteita, jotka ruhoivat herkün luontosuhteen. “Kestävän kehityksen” tavoittelussa on kaupunkien tiivistäminen nähty tärkeimpänä keinona. Pääkaupungissa jopa järjestettiin asukkaille kilpailu kaikkien vielä mahdollisten uudisrakentamisalueiden löytämiseksi. Tällaisen ajattelutavan seurauksena otetaan väistämättä rakennuskäyttöön alueet, joita ei ole kunnostettu virkistyskäyttöön ja joilla ei vielä ole statusta kaikkien arvostamina puistoina.

Viheralueista vain vähemmistö on huolellisesti hoidettuja, rakennettuja puistoja. Hoitamattomia ”ryteikköjä” taas kaipaavat vain lapset ja luonnon-

suojelijat. Kuitenkin kaupungin tiivisyessä yhä suurempi joukko ihmisiä käyttää jokapäiväisinä virkistysalueinaan yhä kutistuvia viheralueita, joiden laajentamiseen ja lisäämiseen olisi tarvetta. Taajamarakenteen lomaan jääneet takapihat ja jouto- tai vajaakäyttöisetkin alueet tarjoavat mahdollisuuksia viherverkon täydennykseen.

Lyhyt- ja kapeakatseisella tiivistämisellä menetetään myös kaupungin omlleimaisuuden ja viihtyisyyden perusta, suhde suomalaiseen luontoon.

LUONNONMUKAINEN SUUNNITTELU

Kaupunkisuunnittelun historiasta löytyy malleja myös kaupunkikokonaisuuden viherrakenteelle: 1800-luvun puutarhakaupunkimallissa oli keskustaa ympäröiviä viherkehiä. Myös kaupungin ytimeen työntyviä viherkiiloja tai vihersormia on luonnosteltu monissa malleissa.

Kaaviomaisissa mallipiirroksissa ei maaston tai vesistöjen olemassaolo näy. Puhtaat geometriset muodot voinevat toteutua vain tasangoilla, joilla vain muutama Suomen kaupungeista sijaitsee. Maisemarakenne ja luontoperusta vaihtelevat yksilöllisesti, ja vihersormet tai -kehät ovat jääneet epämuodostuneina katkelmina sinne, mihin rakentaminen ei ole teknisesti mahdollista.

Jotta maisemarakenne vielä hahmottuisi kaupunkimuodon perustana,

viheralueiden on kunnioitettava ja kuvastettava niitä luontotekijöitä, jotka ovat ominaisia kullekin maaston vyöhykkeelle. Luonnonmukainen hoito on paitsi edullista myös kaupunkiluonnon monimuotoisuutta ja elämyksellisyyttä tukevaa.

Tiiviisti rakentuneissa ja historiallisissa kaupunginosissa tulee ylläpitää tehokkaasti hoidettuja, tyylin mukaisia puistoja, mutta väljemmillä ja syrjäisimmillä alueilla viheralueet saavat jäädä luonnonmukaisiksi. Tämän varjolla ei silti suunnittelua, tarpeellista varustelua tai hoitoa saa laiminlyödä.

Kosteat, alavat murroslaaksot, joille rakennusten ja katujen perustaminen on kallista ja luontosuhteet rikkovaa, tarjoaisivat mahdollisuuksia rehevien lehtopuistojen, tulvaniittyjen ja pienvesistöjen ketjuille. Korkeammilta, myös rakennetuilta alueilta kertyvät pintavedet voitaisiin ohjata viherkaistoja myöten laaksoihin. Imeyttämällä sadevedet maastoon tulvien syntyä voidaan ehkäistä. Matkalla altaat ja kasvillisuus puhdistaisivat vesiä ja rikastuttaisivat luonnon elämää ja kaupunkikuvaa. Syntyvät viherreitit hyödyttäisivät myös ulkoiljoita.

Kallio- tai harjumetsiä voitaisiin korkeimmilla selänleillä hoitaa kuivina ja valoisina ulkoilupuistoja komeine näköaloineen. Puusto ja sopiva maanpeitekasvillisuus säilyttää myös selänleiden kyvyn imeyttää sadevesiä ja suojaa maastoa kulumiselta. Tuuhea, moniker-

roksinen kasvillisuus vähentää tuulisuutta ja tasaa kosteus- ja lämpöolosuhteita.

omaa lähiviherympäristöään jokainen kuntalainen voi osallistua terveellisen ja viihtyisän elinympäristön tuottamiseen.

VIHERVERKON KATTAVA KUDELMA

Kaupungin kulttuurihistoria on myös tärkeä viherrakennetta muodostettaessa. Historialliset merkkikohteet liittyvät usein luontevasti puistoihin tai puutarhamaiseen ympäristöön ja saavat niissä arvoisensa aseman. Vanhat kirkko- ja kansanpuistot, palokujat, puistokadut ja julkisten rakennusten edustapuistot tuovat syvyyttä ja arvokkuutta kaupunkikuvaan ja viherrakenteeseen.

Yksittäiset katupuutkin kuuluvat viherverkon kudelman, samaten luonnonsuojelualueet. Urheilun ja liikunnan alueille tulisi varata tilaa kasvillisuudelle jo tuulen ja visuaalisen hälyn vähentämiseksi. Kevyen liikenteen väylien varret tulisi nähdä keinona sitoa viheralueita toisiinsa. Hyvin rakennettu viherververkosto edistäisi myös pienten koululaisten turvallisuutta sekä työmatkojen ja ulkoilun yhdistämistä.

Kaupungin ja taajamien viherrakennetta ei pidä jättää vain julkisten ja yhdyskunnan ylläpitämien alueiden varaan. Yksityisillä pihoidilla - niin asuintonteilla kuin tuotannon ja kaupankin hallitsemilla kiinteistöillä – on tärkeä osuutensa vihreyden ja viihtyisyyden ylläpitäjänä. Myös kaupunkiekologialle ne ovat usein elintärkeitä. Vaalimalla

STADENS OCH TÄTORTENS GRÖNA STRUKTUR

RESUMÉ

I planeringen av städernas och tätorternas grönområde borde man sträva till att utforma dem i sin helhet, i vilka olika områden skulle hänga samman med grönområden av olika karaktär såväl funktionellt som visuellt.

Det outnyttjade – och delvis förbrukade områdena som blivit intill tätbebyggelse – erbjöd även utbyggnad av grönområdena. Byggnaden av dem, för att göra staden mera kompakt i den hållbara utvecklingens anda var kortsiktigt.

Den allt större grupp människor som dagligen använder de krympande rekreatiomsområdena – borde detta leda till ett behov av utvidgning.

En tätbebyggelse och historisk stadsdel bör hållas som en välskött, stilenlig park men på de glesna och mera avlägsna områdena, kan grönområdena förbli naturenliga.

I skuggan av detta borde man ändå inte försumma planering, utrustning eller skötsel.

PUISTO MIELEN VIRKISTÄJÄNÄ

Erja Rappe, MMM

Puistojen mieltä virkistävät vaikutukset syntyvät itse puistosta saatavien kokemusten tai siellä harjoitetun toiminnan kuten liikunnan tuloksena. Yksilön elämänhistoria vaikuttaa puiston synnyttämiin kokemuksiin. Puisto voi tarjota käyttäjälleen ymmärtämisen, kyvykkyyden ja hallinnan tunteita. Tällaisessa puistossa käyminen tuottaa itsetuntoa vahvistavan, miellyttävän elämyksen.

Ihmiselle on lajikehityksensä aikana kehittynyt kasvillisuusympäristöihin voimakas suhde, joka vieläkin ilmenee monin tavoin. Ihmiset pitävät enemmän ympäristöistä, joissa on kasveja kuin kasvittomista ympäristöistä.

Kasvillisuusympäristöjen on todettu nopeuttavan toipumista stressistä, parantavan keskittymiskykyä ja vähentävän kivun tuntemusta. Kasvien näkeminen rauhoittaa ja vähentää kielteisiä tunteita kuten vihaa ja ahdistusta. Eriyisesti kukat lisäävät myönteisiä tunteita kuten iloa. Puistoissa nämä kasvien elvyttävät ominaisuudet ovat vaivattomasti tarjolla tämän päivän kaupunkilaiselle.

Emotionaalinen elpyminen stressistä tapahtuu vaiheittain. Tätä prosessia voidaan tukea ympäristön piirteiden avulla. Toipumisen ensimmäisessä vaiheessa ihminen haluaa irrottautua huolistista ja etsii mahdollisuutta muutokseen. Siirtymävaihetta voidaan tukea luomalla maisemaan toisiinsa liittyviä tiloja ja liikettä esimerkiksi porttien tai siltojen avulla, jolloin tilasta toiseen siirrytään aivan konkreettisesti.

Toisessa vaiheessa tarkkaavaisuus kiinnitetään nykyhetkeen siten, että mieltä vaivaavat asiat unohtuvat edes lyhyeksi aikaa. Tässä voidaan käyttää hyväksi luontoa, joka vangitsee tehokkaasti huomion. Hetken lepo antaa voimia tarkastella alkuperäistä huolta aiheuttanutta tilannetta uudesta näkökulmasta. Tätä vaihetta voidaan tukea joko turvallisilla, yksityisyyttä suojaavilla tiloilla, joissa voi mietiskellä tai kokemuksilla, jotka tukevat yksilön itsetuntoa ja kyvykkyyttä esimerkiksi harjoitusmahdollisuuksien ja sosiaalisen tuen avulla. Elpymisen neljännessä vaiheessa ihminen tuntee itsensä kokonaisena,

syvästi tietoisena. Tätä vaihetta voidaan tukea korostamalla paikan majesteettisuutta ja salaperäisyyttä esimerkiksi luomalla näköalapaikkoja.

Suunnitteluperiaatteet, jotka ohjasivat varhaisimpien terveydellisin ja sosiaalisin perustein rakennettujen puistojen suunnittelua, sisältävät juuri emotionaalista elpymistä tukevia piirteitä, joilla tunteita ja ajattelua suunnataan myönteisiksi. Ne ovat myös myöhemmin osoittautuneet ominaisuuksiksi, joita ihmiset arvostavat puistokokemuksissaan.

Mieltä virkistävässä puistossa runsas kasvillisuus ohjaa ja ylläpitää katseilijan mielenkiintoa erilaisten muotojen, värien, rakenteiden ja vuodeajoista sekä kehityksestä johtuvien muutosten avulla. Puistossa kävijä pysähdytetään nykyyhetkeen aistimaan yksityiskohtia tuomalla kasvit ja muu luonto lähelle katsottavaksi ja koskettavaksi. Tilallisella vaihtelulla, laajoja, kaukaisia näkymiä kooltaan rajattuihin tiloihin yhdistämällä, laajennetaan tilan tuntua, jolloin voi tuntea olevansa osa laajempaa kokonaisuutta. Kasvien avulla luodaan rauhallisia, suojaisia paikkoja, joihin voi vetäytyä miettimään maailman menoa.

Kasvillisuusympäristön lisäksi puisto tarjoaa mahdollisuuden virkistämiseen fyysisen toiminnan avulla. Toiminnot tulee kuitenkin järjestää niin, etteivät ne häiritse toisiaan: esimerkiksi pyöräily on hyvä erottaa jalankulusta. Kokoontumispaikat tapahtumiseen

Münchenin Englantilainen puisto on yksi Euroopan ensimmäisistä yleisistä puistoista. Kuva: Erja Rappe.

ehkäisevät sosiaalista eriarvoisuutta yhdistämällä eritaustaisia ihmisiä. Kulttuurin, kuten taiteen ja historiallisten viittausten avulla, puisto yhdistyy symbolisesti ympäröivään yhteiskuntaan ja aikaan. Mitä monipiirteisempi puisto on, sitä enemmän sitä käytetään.

Ruotsalaisessa tutkimuksessa havaittiin voimakas yhteys stressiperäisten sairauksien ja puistokäyntien määrän välillä. Mitä useammin puistossa käytiin, sitä vähemmän kärsittiin stressisairauksista. Eniten puistossa käyntiä rajoitti puiston etäisyys asuinpaikasta. Jos puisto sijaitsi korkeintaan sadan metrin päässä asunnosta, siellä käytiin 3–4 kertaa viikossa. Jos etäisyys oli kilometri, puistossa käytiin vain kerran viikossa.

Hollantilaisen tutkimuksen mukaan tärkeimmät puistossa käymisen syyt olivat rentoutuminen ja luonnon koke-

minen. Vapauden tunne, onnellisuus ja yhteys luontoon olivat yleisimmät puistokäynnin herättämät tunteet. Näiden tunteiden katsotaan olevan erittäin tärkeitä koetulle hyvinvoinnille.

PUISTOT ERI KÄYTTÄJÄRYHMIEN MIELENVIRKISTYKSESSÄ

On havaittu, että mitä stressaantuneempi ihminen on, sitä suurempi halu hänellä on hakeutua paikkoihin, jotka hän kokee elvyttäväksi. Stressaantuneena tai sairaana ihmisellä on vähän voimavaroja kohdata sosiaalista maailmaa. Tällöin yhteys luontoon on parantava kokemus, sillä luonto ei aseta vaatimuksia kuten toiset ihmiset. Mitä vähemmän ihmisellä on toimintakykyä jäljellä, sitä enemmän ympäristö vaikuttaa hänen käyttäytymiseensä.

Ympäristön asettamien vaatimusten ja yksilön voimavarojen välille tuleekin löytää tasapaino niin, että puistokokemuksesta muodostuu myönteinen, minäkuva vahvistava elämys. Tasapainon löytymistä voidaan edesauttaa poistamalla ympäristöstä liikkumisen esteitä ja vahvistamalla ihmisen mahdollisuuksia käyttää ja harjoittaa jäljellä olevia taitojaan.

Fyysinen esteettömyys on puiston käytön edellytys monille ryhmille kuten vanhuksille ja lapsille. Kulkuväylien tulee olla riittävän leveitä ja tasaisia, jotta käyttö on mahdollista myös apuvälineiden käyttäjille. Myös lepopaikkoja on

oltava riittävästi.

Pelkkä fyysinen esteettömyys ei kuitenkaan riitä takaamaan puiston käyttöä. Ympäristön on myös tunnettava turvalliselta. Turvallisuutta luo ymmärrettävä ympäristö eli tunne siitä, että osaa liikkua ja tulkita ympäristön antamia vihjeitä. Puiston käytön tulee myös tuntua suotavalta.

Usein on ongelmasta, että puistot valikoituvat tiettyjen ryhmien kokoon-tumisaikoihin, mikä estää muita käyttämästä puistoa esimerkiksi turvallisuu-teen liittyvien ongelmien vuoksi. Paikasta on myös tiedettävä, jotta sitä voi käyttää. Moni mielenkiintoinen paikka jää kokematta, koska missään ei kerrota sen olemassaolosta.

Julkisten puistojen tulee täyttää monien erilaisten käyttäjäryhmien mielenvirkistykseen tarpeet, mikä asettaa niiden suunnittelulle erityisiä vaatimuksia. Erilaisten laitosten yhteydessä sijaitsevat puistot ja puutarhat sen sijaan ovat tarkoitettu rajatulle käyttäjäryhmälle, mikä helpottaa ympäristön piirteiden ja käyttäjien tarpeiden ja voimavarojen yhteensovittamista.

Lapsille ovat asuin ympäristön ja päiväkotien puistot tärkeitä leikkipaikkoja. He kokevat ympäröivän maailman paljolti toiminnan kautta: lapsi jäsentää ympäristön ominaisuuksia leikin avulla. Luonto, varsinkin kasvit ja eläimet, kiehtovat lapsia, jotka voivat uppoutua niiden tarkkailuun pitkiksi ajoiksi. Lapset leikkivät mielellään luontoympäris-

PARANTOLOIDEN PUISTOT JA PUUTARHAT

Erja Rappe

Vuosikymmeniä sitten huomioitiin parantoloiden arkkitehtuurissa ihmisen tarve olla luonnollisella tavalla yhteydessä ympäristöönsä. Tätä yhteyttä käytettiin myös tietoisesti hoitokeinona. Nykyisin sana parantola on kadonnut kielenkäytöstämme ja sen tilalle on tullut sana sairaala. Tämä kuvastaa lääketieteen kehityksen mukanaan tuomaa näkökulman muutosta: huomio kiinnitetään taudin hoitoon eikä potilaan paranemisprosessiin. Nykyinen sairaala-arkkitehtuuri myös eristää sairaat ja hoitohenkilökunnan ulkopuolisesta ympäristöstä omaan maailmaansa.

Alvar Aallon suunnittelema Paimion parantola on esimerkki sairaalasta, jossa ulkotila yhdistyy osaksi sisällä oleskelevien kokemusmaailmaa. Parantola on rakennettu vuosina 1928–1933 tuberkuloosipotilaiden hoitopaikaksi. Tuberkuloosin tärkeimpänä hoitokeinona oli tuolloin potilaiden makuuttaminen raittiissa, kuivassa ilmassa ja auringonvalossa. Tämä soveltuu hyvin funktionalismin ideaan, jossa korostettiin tilojen valoisuutta ja raitista ilmaa.

Paimion parantolassa Aalto käytti arkkitehtuuria palvelemaan taudin hoitoa pyrkimällä yksilökeskeiseen arkkitehtuuriin,

joka takaisi potilaille mahdollisuuden rauhalliseen lepoon. Valoisat, aamuaurinkoon aukeavat potilashuoneiden ikkunat sekä käytävien nauhaikkunat liittävät sisätilat rakennuksia ympäröivään mäntymetsään. B-siiven seurusteluhuoneessa sijaitsee erityinen panoraamaikkuna ulos katselua varten.

Suomen ensimmäiset mielisairaalat rakennettiin 1800-luvulla luonnonkauniille paikoille. Ensimmäisenä valmistui Lapinlahden sairaala Helsinkiin 1841. Sairaalan ympärille rakennettiin vähitellen parinkymmenen vuoden aikana henkilökunnan ja potilaiden yhteistyönä puisto. Niuvanniemen mielisairaala valmistui 1884 lähelle Kuopion kaupunkia. Luonnonkauneus vaikutti myös täällä sairaalan sijaintipaikan valintaan.

Nokialla aloitti vuonna 1900 toimintansa Pitkäniemen sairaala, jonka puiston suunnitteli rautateiden ylipuutarhuri Nykopp. Myös Tuusulan Kellokoskelle perustettiin 1915 mielisairaala, jonka yhteydessä on laajat puistoalueet. Niuvanniemessä, Pitkäniemessä ja Kellokoskella potilaila on nykyäänkin mahdollisuus osallistua puistojen hoitoon ulkotyöryhmissä sekä puutarhaviljelyyn kasvihuoneissa.

tössä majoja rakennellen ja puiden ja pensaiden suojassa hiiviskellen. Puistoissa lapsi voi toimia turvallisen sala-peräisessä ympäristössä, joka ei ole liian pelottava mutta tarjoaa kuitenkin riittävästi haasteellisuutta.

Lapset saattavat myös kehittää voimakkaita tunnesiteitä esimerkiksi isoihin puihin tai kiviin. Tämä tulee usein ilmi silloin, kun kaupunkialueilla rakentamisen vuoksi ympäristö muuttuu nopeasti. Lapselle tärkeän maiseman häviäminen tuottaa suurta surua.

Nuorille puistot ovat useimmiten kokoontumis- ja harrastuspaikkoja. Valitettavan usein nuoret on täysin syrjäytetty puistojen suunnittelussa. Jos he sitten ottavat puiston haltuunsa omin päin, siihen liittyy usein kielteisiä piirteitä, kuten muiden käyttäjäryhmien lisääntynyt turvattomuuden tunne tai melu. Kuitenkin myös nuoret nauttivat ympäristön kauneudesta. Jos puisto tarjoaa nuorille mahdollisuuden heitä kiinnostavaan toimintaan viihtyisässä ympäristössä, se vahvistaa nuorten välistä vuorovaikutusta ja auttaa saavuttamaan minuutta rakentavia hyväksynnän ja kyvykkyyden tunteita.

Työikäiset käyttävät puistoja useimmiten läpikulkupaikkoina taikka harrastusympäristöinä. Heille ovat kasvillisuusympäristöihin liittyvä stressioireiden lievittyminen ja tarkkaavaisuuden tehostuminen merkittäviä, tosin usein tiedostamattomia, virkistuksen lähteitä. Varsinkin stressioireiden lievittymiseen

riittää muutaman minuutin oleskelu puistossa, joten sopivan annoksen luontoa stressiä vastaan voi saada jo työmatkallaan.

Pelkkä puiston katselukin auttaa hallitsemaan stressiä ja parantamaan tarkkaavaisuutta. Jos työpaikan ikkunasta on näkymä puistoon, voi muutaman minuutin katselu virkistää ja tehostaa työntekoa huomattavasti. Ympäristön esteettisyyden ja esteettömyyden on todettu liittyvän haluun harrastaa liikuntaa. Hyvin hoidetut, kauniit puistot innostavat ihmisiä liikkumaan.

Vanhuksille ovat asuinympäristön puistojen tarjoamat mahdollisuudet fyysiseen liikuntaan ensisijaisen tärkeitä toimintakyvyn ylläpidon kannalta. Masennus on yksi yleisimmistä vanhusien sairastuvuutta ja kuolleisuutta lisäävistä sairauksista. Liikunnalla on todettu olevan sekä masennusta ennalta ehkäisevä että sitä parantava vaikutus. Japanilaisessa tutkimuksessa todettiin, että tokiolaisvanhusten viiden vuoden eloonjäämistä ennusti voimakkaimmin läheisyys sellaiseen puistoon, jossa oli mahdollisuus kävelyyn.

Vanhukset kokevat puistossa ulkoilun parantavan mielialaa. Ulkoilun jälkeen mieli on iloisempi ja rauhallisempi. Puistoissa vanhukset voivat löytää ympäristöstä piirteitä, kuten tuttuja kasveja, jotka muistuttavat eletystä elämästä. Tällöin nykyinen paikkakokemus liittyy osaksi aikaisempaa kokemusta luoden jatkuvuuden tunnetta. Erityisen

tärkeää jatkuvuuden tunne on vanhuksille, joiden liikuntakyky on rajoittunut. Heille tuttujen piirteiden herättämät mielikuvat laajentavat elämismaailmaa fyysisten rajojen ulkopuolelle.

PUISTOJA HERMOSTUNEILLE KAUPUNKILAISILLE

Mielen rauhoittuminen ja virkistyminen on kautta aikojen yhdistetty puistoihin ja puutarhoihin. Tiedetään jo muinaisen Egyptin lääkärin määränneen mieleltään järkkyneille kuninkaallisille puutarhakävelyjä. Keskiajalla luostarien ja sairaaloiden puutarhat tarjosivat heikoille ja köyhille suojaisia lepopaikkoja, joissa oli mahdollisuus kokea luonnon rauhoittava vaikutus.

Renessanssin aikana puutarhat oli suunnattu rauhoittamaan yhteiskunnallisesti aktiivisten kansalaisten sisäistä maailmaa. Puutarhan kasvillisuus ja runsaat yksityiskohdat tarjosivat vapauden valita erilaisia tarkastelukulmia, joiden avulla saattoi löytää mieltä askarruttaviin asioihin uusia ulottuvuuksia. Renessanssin puutarhat virkistivät väsynttä mieltä ja auttoivat saavuttamaan sisäisen ilon tarjoamalla hetkellisen levon yhteiskunnan asettamista paineista.

Julkisia puistoja alettiin rakentaa kaupunkeihin Euroopassa teollistumisen myötä 1700-luvun lopulla terveydellisistä ja sosiaalisista syistä. Heikot työ- ja asuinolot verottivat kaupunkien väestöä eikä ympäröivä maaseutu kyen-

Kasvillisuusympäristöt nopeuttavat toipumista stressistä, parantavat keskittymiskykyä ja vähentävät kivun tuntemusta. Kasvien näkeminen rauhoittaa ja vähentää kielteisiä tunteita kuten vihaa ja ahdistusta. Erityisesti kukat tuottavat myönteisiä tunteita. Neitoperhosia nauhuksen kukissa. Kuva: Erja Rappe.

nyt korvaamaan syntynyttä työvoimavajetta. Tuolloin havaittiin, että ruuhkaiset ja saastuneet kaupungit olivat epäterveellisiä ja rasittivat liikaa hermostoa. Yksinkertaista, luonnonläheistä elämänmuotoa taas pidettiin terveyttä edistävänä.

Teollistumisen myötä myös ihmisten vapaa-aika lisääntyi. Puistoja perustettiin, jotta ihmiset voisivat viettää vapaa-aikansa terveellisessä ympäristössä vastapainona huonoille työ- ja asuinympäristöille. Hermostuneelle kaupunkilaiselle oli puiston avulla saavutettu yhteys pilaantumattomaan luontoon tervehdyttävä ja voimia palauttava kokemus. Julkisten puistojen syntyhistoriaa on myös leimannut voimakkaasti ajatus eri väestöosien tasa-arvosta.

Puistojen suunnittelutavoitteisiin on alusta lähtien kuulunut kaikkien kansanosien keskinäisen vuorovaikutuksen edistäminen.

Baijerilainen vaaliruhtinas Karl Theodor luopui vuonna 1789 Ranskan vallankumouksen aatteiden innoittamana metsästysmaistaan Isar-joen rannoilla Münchenissä kaupunkilaisten hyväksi, jotta nämä saisivat nauttia vapaa-aikanaan luonnonkauneudesta. Näin syntyi Münchenin Englantilainen puisto, joka on yksi Euroopan ensimmäisistä yleisistä, koko kansan käyttöön tarkoitettuista, puistoista. Puisto avattiin vuonna 1792. Pinta-alaltaan 370 hehtaarin laajuudessa puistossa on runsaasti erilaisia kulkuväylin ja näkymin toisiinsa liittyviä puutarhatiloja ja rakenteita, kasvillisuutta sekä katseen vangitsevia vesiaiheita koskineen ja lampineen.

Myös Suomessa alkoi 1700-luvun lopulla ilmestyä kaupunkeihin, mm. Turkuun, yleisiä kävelypaikkoja, joissa saattoi harjoittaa jo tuolloin terveellisenä pidettyä liikuntaa. Varsinaisten puistojen rakentaminen aloitettiin 1800-luvulla. Puistojen rakentamista perusteltiin sosiaalisin, terveydellisin ja kasvatuksellisin syin. Puistoissa oli mahdollista viettää vapaa-aikaa terveellisesti luonnonyhteydessä ruumista harjoittavien leikkien ja urheilun parissa. Puutarhan tuottamien esteettisten elämysten uskottiin sivistävän kaupunkilaisia ja lievitävän kaupunkielämän mukanaan tuomaa henkistä rappiota.

PUISTOT MIELENTERVEYS- ONGELMIEN HOITOMUOTONA

Laitoksissa kuten vanhainkodeissa, mielisairaaloissa ja vankiloissa ovat puistot ja puutarhat olleet tärkeä osa hoitoympäristöä. Ne ovat tarjonneet sekä mahdollisuuden työhön että hetkellisen pakopaikan ankeasta laitospäristöstä. Varsinkin mielisairaaloiden historiassa ovat puistot olleet merkittävässä asemassa.

1700-luvun loppupuolelle asti mielenlinterveyspotilaita kohdeltiin julmasti. Ajateltiin ettei hulluudesta parannuta, ja hoitona oli usein levottomien potilaiden kahlitseminen. Muutos alkoi tapahtua 1790-luvulla. Tällöin huomattiin, että maataloustöillä oli potilaisiin tervehdyttävä vaikutus. Mielisairaaloita alettiinkin 1800-luvulla rakentaa rauhallisiin maaseutuympäristöihin. Maatalous- ja puutarhatyöskentely tulivat yleiseksi hoitomuodoksi. Reipas ruumiillinen työ ulkoilmassa purki jännitystiloja ja lisäsi voimavaroja mielentilojen hallintaan.

Samoihin aikoihin potilaiden hoidossa alettiin käyttää luontoympäristöä myös pelkästään oleskeluun. Philadelphiassa Friends Hospital’issa rakennettiin vuonna 1817 potilaille puisto varjoisine kujineen, hiljaisine metsäpolkuineen ja avoimine niittyineen. Puiston avulla haluttiin herättää potilaiden aistit lumoavilla elämyksillä ja suunnata heidän tunteensa uudelleen rauhallisessa ja turvallisessa ympäristössä.

Viime vuosikymmeninä ovat puistojen mahdollisuudet terveyden tukemisessa olleet lähes unohdettuja. Nykyisen elämäntavan mukanaan tuomat sairaudet kuten loppuun palaminen, liikalihavuus ja aikuisiän diabetes antavat aiheutta kääntää jälleen katseet puistoihin.

Mielenterveyspotilaiden lisääntyvä määrä ja avohoitopainotteisuus lisäävät terveyttä tukevien lähiympäristöjen tarvetta. Vanhat opit puistojen käytöstä mielen virkistäjänä ja hyvänä liikunta- ympäristönä tulisikin ottaa uudestaan käyttöön.

Kirjallisuutta:

Chiesura, A. (2004). "The role of urban parks for the sustainable city". *Landscape and Urban Planning* 68.

Grahn, P.; U.A. Stigsdotter (2003). "Landscape planning and stress". *Urban Forestry & Urban Greening* 2.

Kaplan, R.; S. Kaplan (1989). *The Experience of Nature. A Psychological Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.

Kavanagh, J.S. (1994). "People-plant principles from the past". Teoksessa: Flagler J.; R. Poincelot (toim.). *People-Plant Relationships*. The Food Products Press, New York.

Lewis, C. A. (1996). *Green Nature / Human Nature. The Meaning of Plants in our Lives*. University of Illinois Press, Urbana.

Park, S.-H.; R.H. Mattson; E. Kim (2004). *Pain tolerance effects of ornamental plants in a simulated hospital patient room*. *Acta Horticulturae* 639.

Sarola, J. P. (1994). "Asuin ympäristön ja paikan merkitys vanhalle ihmiselle". Teoksessa: A. Uutela; J.-E. Ruth (toim.). *Muuttuva van-*

huus. Gaudeamus, Helsinki.

Rappe, E.; L. Lindén; T. Koivunen (2003). *Puisto, puutarha ja hyvinvointi*. Viherympäristöliitto, Helsinki.

Takano, T.; K. Nakamura; M. Watanabe (2002). "Urban residential environments and senior citizens' longevity in megacity areas: the importance of walkable green spaces". *Journal of Epidemiological Community Health* 56.

Ulrich, R.S.; R. F. Simons; P. D. Losito; E. Fiorito; M. A. Miles; M. Zelson (1991). "Stress recovery during exposure to natural and urban environments". *Journal of Environmental Psychology* 11.

PARKEN SOM VEDERKVIKELSE

RESUMÉ

Vederkvickelse och fridlysning har under historiens gång förknippats med parkerna. Bygandet av allmänna parker motiverades med att naturmiljön på ett hälsosamt sätt påverkar själ och kropp.

Numera har man konstaterat att parkerna befrämjar hälsan men att den här sidan har glömts bort.

I parkerna har stadsborna också en möjlighet att uppleva naturen som annars kunde vara omöjligt. Den själsliga tröttheten och den orörliga livsstilen utgör hälsans nya hotbilder. Parkernas möjligheter att lindra stress och inspirera människor att röra på sig borde ur en hälsofrämjande synvinkel tas i bruk på nytt.

KANSALAISTOIMINTAA PUISTOJEN JA MUISTOJEN PUOLESTA

**Varpu Poutanen,
Suomen Kotiseutuliiton valtuuston jäsen, Kajaani**

Olen osallistunut vuosien varrella maakunnallisen museo- ja kotiseutuyhdistyksen puheenjohtajana tai yksityishenkilönä monien puistojen, pihapiirien ja maisemien puolesta käytyyn kansalaistoimintaan. Kaikissa tapauksissa kansalaistoiminta ei ole tuottanut tulosta laajuudestaan huolimatta. Joissakin tapauksissa taas toiminta on rakennusperinnön säilymisen ohella lisännyt kunta-laisten toimeliaisuutta ja rikastuttanut siten myös pienen paikkakunnan henkistä kulttuuriperintöä.

Myös kunnan rahavaroja olemme säästäneet isoja summia saatuamme hätiköidyt päätökset uuteen harkintaan. Kansalaistoimintani kohteina on ollut mm. maatila peltoaukeineen, kartanoa ympäröivä puistikko, vanha koulurakennus ja sen pihapiiri, avoin kallioinen mäki keskellä kaupunkia sekä kansallinen kaupunkipuistomaisema.

Pohjoissuomalainen kotikaupunkini oli vielä 1960-luvulla pääosin matala puutalokaupunki, vaikka sodassa tuhoutuneiden talojen tilalle olikin rakennettu kivistä ja betonista joitakin kerrostaloja 1940- ja 1950-luvuilla. Pihois-

sa oli vielä navetat ja talousrakennukset paikallaan. Joen rannalla sijaisi muutama maatilakin keskellä kaupunkia, kunnes tuli 1960-luku ja puutalojen purkuvimma.

MAATILAN HENKI ELÄÄ

Pisimpään kaupungin keskustan liepeillä säilynyt maatila sijaisi työpaikkani läheisyydessä yli sata vuotta vanhan terävänavan rannalla. Tilan viimeinen isäntä kuoli 1990-luvun alussa ja talo jäi tyhjäksi. Tämä sai minut huolestumaan kaunistusta ja levollista rantaa hallitsevan maatalon kohtalosta.

1700- ja 1800-lukujen vaihteesta tila oli ollut ensin kaupungin seurakunnan lukkarin torpparitila, myöhemmin maakuntamme maanviljelysseuran mallitila, tervansoutajien ja laukkukauppiaiden kievari-, levähdys- ja kauppapaikka, taiteilija kreivi Louis Sparren ja hänen vaimonsa kreivitär Eva Mannerheim-Sparren asuntona heidän parivuotiseksi venyneen häämatkanssa aikana. Myöhemmin rautatien jo saavuttua kaupunkiimme tila toimi perheen lomapaikka-

na, josta kreivitär on kirjoittanut ihailevasti kirjassaan Taiteilijaelämää.

Tilan pihapiirin läheisyyteen noin kymmenen metriä talon päädyistä on kaivettu nälkäpalkalla suurina nälkävuosina 1860-luvulla kanava, jotta tervaveeneet ja muu liikenne kulkisi vesistöä pitkin turvallisesti vieressä pauhaavan valtavan ja vaarallisen kosken ohi. Arkeologiset kaivaukset ovat osoittaneet, että jo kivikaudella paikka on houkutelut tilalla olevan kumpareen päälle asukkaita.

Olin yhteydessä tilan muihin perillisiin saadakseni selkoa tilan kohtalosta. Huoleni kasvoi, kun sain kuulla, että se tultaisiin myymään ja todennäköinen ostaja olisi kaupunki. Niin tapahtuikin vuonna 1993 ja talo jäi tyhjilleen.

Nuoret ja ryyppysakit valtasivat iltaisin maatilan rakennuksia ja siivottomuus näkyi joka aamu, kun kuljin sen ohitse töihin. Muutin työmatkani reitin kulkemaan maatilan läpi, varasin enemmän aikaa matkaani ja siivosin yön aikana pihalle levitetyt tavarat ja roskat lähes joka aamu parin vuoden ajan. Jopa viikonloppuisin kävin siivous- ja tarkastusmatkalla tilalla ja iltaisin istuin rannalla ihailemassa auringonlaskuja.

Muitakin lähistön asukkaita siellä kulki. Jututin kaikkia siellä tapaamiani henkilöitä ja selvitin, millä asioilla he siellä liikkuivat. Laitapuolen kulkijoille ojensin käteni, esittelin itseni ja kysyin heidän nimeänsä ja kerroin, että pidän tätä pihapiiriä kunnossa. Usein nämä kulkijat poistuivat vähin äänin taluttaen

Kansalaistoiminta pelasti historiallisesti arvokkaan kulttuurimaiseman. Kaupunki on kunnostanut ja rakentanut tilalle nuorten työpajan elämyspajatoimintaa palvelevia toimitiloja sekä huoltanut ja korjannut rakennuksia. Kuva: Varpu Poutanen.

polkupyöräänsä, muovikassi tangossa edelleen kilisten.

Lapsille kerroin tilan värikästä historiaa ja odotin, että historian tuputus tehoaa. Toiset kuuntelivat ja antoivat tilalle sille kuuluvan arvostuksen, eivätkä vahingoittaneet sitä ja toiset, ne joiden aiheet eivät ihan asiallisia olleet, pitkästyivät nopeasti ja lähtivät.

Parin vuoden aikana monet tilan naapurit olivat tutustuneet sen pihapiiriin: kivinavettaan, ulkorakennuksiin, saunarantaan, latoihin, suuliin, maakellareihin, metsikköön ja peltoihin. Lähiasukkaat hyödynsivät tilan marjasatokin. Aution talon annettiin lopultakin olla melko rauhassa.

Mielessäni kehittyi tuona aikana ajatus tämän keskellä kaupunkia sijaitsevan aurinkoisen paikan tulevasta käytöstä. Kun se nyt oli kaupungin omistuksessa, sen täytyisi olla kaikkien kaupunkilaisten saavutettavissa oleva virkistyspaikka ja koululaisten maatilamuseo, keskellä kaupunkia, kaikkine maatyökaluineen. Ei sellainen museo, jossa ei saa koskea ja kokeilla, vaan elävä oppitunneillakin käytettävä tila. Ajatus oli huikea ja houkutteleva, mutta miten se toteutettaisiin? Ja onnistuisiko se?

BYROKRATIA VASTAAN HISTORIA

En jäänyt odottelemaan, mitä kaupunki näin hienolla rantapalstalla tekisi - kaavoittaisi tietenkin. Kaikki kaupunkimme kauniit rantakohteet on kaavoit-

tettu, mikä jättimarketille, mikä teollisuusalueeksi ja jonkin verran asuttamiseen. Pian kuulin, että valtuuston suunnitelmiin kuului kaavoitus, ainakin kolme rivitaloa ja viisi omakotitaloa nousisi rantaan, tilan pelloille! Kohta tämän jälkeen olin ammattioppilaitoksella tutustumiskäynnillä ja siellä olivat jo valmiina piirustukset tilalle rakennettavista rivitaloista ja omakotitaloista.

Niinpä aloin etsiä tahoja, jotka olisivat tukenani estämässä kaupungin kaavailuja ja antaisivat minulle neuvoja tilan säilyttämisen suhteen. Vein asian museo- ja kotiseutuyhdistykseen ja sain yhdistyksen mukaan. Kutsustani myös Suomen Kotiseutuliiton edustaja kävi paikalla ihmettelemässä lausuntoa, että tilan rakennukset olisi ympäristölle vaarallisina purettava ja siirrettävä pois. Lausunnon kaupunki oli tilannut eräältä maakuntamuseon väliaikaisessa virassa olevalta työntekijältä. Eipä “museoihmistä” paljoa painanut tilan arvokas menneisyys!

Museo- ja kotiseutuyhdistys käsittelee tilan suojeluasiaa useasti kokouksissaan ja kantoi huolta sen puolesta. Viimein kaavoitussuunnitelmista kuuluttamme päätimme tehdä anomuksen maatilauudistamiseksi ja haimme toimenpidekieltoa sille lääninhallituksen ympäristöosastolta. Sitä ennen oli käyty melkoinen keskusteluralli eri yhteistyötahojen kanssa mm. maakuntaliitossa, josta saimme tukea asiallemme. Kaupungin johdon luona kävimme

neuvottelemassa yhdessä maakuntaliiton edustajan kanssa. Heiltä emme saaneet mitään myönteistä kantaa asiallemme.

Ympäristökeskukset olivat tuolloin järjestäytymässä Suomessa, eikä lääninhallitus halunnut siinä vaiheessa enää astua paikallisen ympäristökeskuksen mandaatille. Niinpä otimme yhteyttä ympäristökeskuksen silloiseen virkaatekevään johtajaan. Käytyään neuvottelun kaupunginjohtajan kanssa hän soitti minulle ja kertoi, ettei suojelusta tule mitään, koska maatilan rakennukset ovat epäterveelliset, lahot ja ympäristölle vaaralliset, eikä tilalla ole mitään historiallista arvoa kaupungille.

Hän oli ainoa ehdokas ympäristökeskuksen johtajaksi ja nimityksen piti tapahtua aivan kyseisinä päivinä. Otin yhteyttä ympäristöministeriin, joka perehtyi asiaamme jopa käyden kyseisellä maatilalla. Ympäristökeskuksen johtajanimitys pantiin jäihin ja ministeri nimitti virkaan lopulta toisen henkilön. Uusi johtaja kirjoitti maatilalle toimenpidekiellon ensimmäisenä työpäivänään. Tila oli yhteensä viisi vuotta toimenpidekiellossa, mikä oli kannaltamme hyvä asia – saimme aikaa.

KALAPÄIVILLÄ KANSALLE TUTUKSI

Läheisen koulun opettajana minulla oli hyvä näkemys siitä, mihin maatilaa voisi käyttää: järjestäisimme sinne oppilaiden

hyväksi keväisen kalastuksen ja kalan käsittelyn opetustapahtuman yhdessä kalamiespiirin kanssa ja kutsuisimme eri yhteisöjä mukaan niin paljon kuin keksisimme niille toimintaa. Samalla tämä kaunis jokimiljöössä oleva paikka tulisi kaikille tutuksi. Ajatuksena oli näyttää mahdollisimman monelle eri taholle, mihin kaikkeen tilaa voitaisiin käyttää.

Ensimmäinen kalaviikkomme oli todella upea, kuten muutkin jatkossa joka vuosi. Mukana olivat eri kalamiesyhdistykset, perhonsitojat, kaupungin vapaa-ajan ja urheilun henkilökuntaa, harmonikkakerho, kesäteatteri, evankelis-luterilainen ja ortodoksinen seurakunta, maakuntaliitto, kyseisen kaupunginosan kyläyhdistys, lehdistö, radiot, koulumme opettajat ja oppilaat. Muidenkin koulujen oppilaita tuli seuramaan tapahtumaa. Ilmojen haltijan suosima tapahtuma kesti viisi toukokuun lopun aurinkoista päivää.

Koululaisten kalapäivät saivat valtavan huomion myös valtakunnan lehdissä, samoin maatala tapahtumapaikkana. Kalapäivät ovat paisuneet osallistujakoulujen osalta niin, että oheistapahtumia on ollut pakko karsia, jotta saataisiin kaikille oppilaille kalankäsittelyopetus annetuksi.

Maatala saatiin tällä tavalla näkyväksi ja tunnetuksi ja koko kaupungin väki käyttää sitä tänäkin päivänä virkistykseen. Parin vuoden sisällä tilan otti haltuunsa nuorten työpaja, joka rupesi heti

kohentamaan sen kuntoa. Kaupungin kesäteatterinakin tilaa ja sen rakennuksia on käytetty hyvällä menestyksellä.

Kaupunki on kunnostanut ja rakentanut tilalle yritystä palvelevia toimitiloja sekä huoltanut ja korjannut rakennuksia. Koko suojeluprosessin aikana on paikallinen media ollut mukana tukemassa hankettamme, kuten myös muutama valtakunnallinen lehti. Mukana on ollut saman kaupunginosan asukasyhdistys, joka on ollut myös viimeisimpien toimenpidekieltojen hakijana museo- ja kotiseutuyhdistyksen kanssa.

Yksin ei saavuteta päämäärää kaupungin maankäyttöä ja taloutta koskevissa asioissa, vaikka sille olisi vahvat perusteet. Tavoite saavutetaan vain isolta joukolla. Tänä päivänä maatilalla toimii yritys, joka järjestää elämys-, seikkailu-, virkistys-, koulutus-, ym. tapahtumia muillekin kuin oman kaupungin väelle.

BETONIIN PEITTYI 170-VUOTIAS KARTANO

Joskus on käynyt toisinkin. Vaikka on kerätty kansalaisadressi, jossa on ollut nimiä niin paljon, että jo tehdyt päätökset on ollut pakko ottaa uudelleen kaupunginvaltuuston käsittelyyn, on valtuusto tehnyt kaupungin imagolle vahingollisen ratkaisun. Näin kävi, kun yhdistyksemme teki valituksen maa-

kuntamme ainoan, aivan keskellä kaupunkia joen rannassa sijaitsevan kartanon puiston rakennusluvista ja kaavoituksesta. Valitimme valitustien loppuun ja saimme kielteisen päätöksen. Sitä ennen olimme suurella kansalaisadressin keräyksellä pakottaneet kaupunginvaltuuston käsittelemään asian uudelleen.

Valtuusto ei kuitenkaan halunnut ottaa 1970-luvulla tehdyn kaavan vanhentuneisuutta huomioon. Uudessa maankäyttö- ja rakennuslaissa määrätään, että kaavan vanhentuneisuus pitää arvioida, jos kaava on ollut voimassa 13 vuotta eikä ole toteutunut. Lakia ei kuitenkaan voida soveltaa ennen sen voimaantuloa tehtyihin kaavoihin, vaikka ne olisivat kuinka vanhentuneita. Se on mielestäni epäkohta uudessa laissa.

Aikoinaan kukaan ei vastustanut kaavaa. Tuskin moni tiesikään siitä, koska se tehtiin yksityisen omistamalle alueelle. Kaava putkahti esiin, kun rakennusyrittäjä osti kartanon puistikon ja asia tuli julkisuuteen

Nyt kartanon upeat kuusikot ovat kadonneet antamasta suojaa vanhan kartanon pihapiirille. Keltaista 169 vuotta vanhaa päärakennusta kahlitsevat harmaat betonirakenteiset kerrostalot. Lisää taloja on tulossa, kunhan osakkeet saadaan myydyiksi.

KANSALLISEN KAUPUNKIPUISTON AINEKSET

Yritys saada kaupunkiimme kansallinen kaupunkipuisto on kilpistynyt kaupunkimme virkamiehiin ja päättäjiin, jotka eivät ole innostuneet asiasta, eivätkä kenties tiedosta asian merkitystä kaupungille ja kaupunkilaisille. Paitsi edellä mainittu kartano, myös suojeleuyrityksemme kohteena oleva kallioinen mäki, historiallinen kauppapaikka keskellä kaupunkia, kartanoa vastapäätä joen rannalla ovat samassa maisemassa kuin 400 vuotta vanha linnan raunio.

Noin sata vuotta vanha koulu on myös saman joen varrella kaupungista pari kilometriä länteen. Kaupungin halli virtaava joki on ollut tärkeä kulkuväylä, vanha kauppatie idän ja lännen välillä. Museo- ja kotiseutuyhdistys lähti hankkimaan suojeleua edellä mainituille kohteille ajatuksena, että nuo vanhat rakenteet ja maisemat säilyisivät kertomassa menneestä ajasta kaavailemamme kaupunkipuiston yhteydessä.

Kaupunkimme historiaa on hävitetty aivan liian paljon, niin etteivät edes nykyiset asukkaat saatikka ohikulkijat voi aistia sen arvokasta menneisyyttä. Vain historiasta, maisemista ja paikan hengestä muodostuu kokonaisuus, joka kiinnostaa niin matkailijaa kuin asukastakin. Oman lisänsä tuovat tietenkin paikalliset tarinat, mutta nekään eivät herää henkiin uudesta rakennuskannasta, ei kahlitusta koskesta eikä kiillotetuin kivipaasin reunustetusta joesta.

Keskellä maaseutukaupunkia sijaitsevan kartanon puistoa ei pelastanut edes kansalaisadressi. Kerrostaloalue rakennettiin aivan pihapiiriin kiinni. Kuva:Varpu Poutanen.

Kansallinen kaupunkipuisto ei kaupungin rakenteita muuttaisi mihinkään suuntaan, eikä toisi lisää kustannuksiaan, mutta olisi kaupungin historiaan johtava kulkureitti vesistöineen, polkuihin ja rakennuksineen mm. edellä kuvattujen tuhoutuvien kohteiden kautta. Koulurakennus on myyty purettavaksi uuden kaavan tieltä, vaikka kaavoitusta ei ole vielä tehty. Valitimme asiasta ylempiin oikeuksiin, mutta saimme kielteisen päätöksen.

IT-KUPLAN ONNEKAS LYSÄHDYS

Mäki, joka sijaitsee kaupungin sydämessä, aiottiin ottaa lähelle suunnitellun informaatioteknologia-talon ja uuden elokuvateatteritalon parkkipaikaksi siten, että siitä louhittaisiin parkkipaikkojen ja uuden katuosuuden tieltä suurin osa pois muiden katujen tasoon. On-

KANSALAISET PUUSTOJEN SUUNNITTELUSSA

**Heikki Kukkonen, dosentti,
Suomen Kotiseutuliiton hallituksen puheenjohtaja**

Voimassaoleva maankäyttö- ja rakennuslaki määrittelee ne periaatteet, joilla kansalaisten kanssa on oltava vuorovaikutuksessa kaavojen laadinnassa. Kaavoja on monenlaisia.

Maakuntakaavat ovat yleispiirteisiä ja niiden päätehtävä on ohjata yleiskaavojen ja asemakaavojen laatimista. Yleiskaavoissa esitetään maankäytön periaatteet yhden kunnan alueella tai osassa kuntaa. Niissä käsitellään myös viher- ja virkistysalueita.

Kansalaisen kannalta tärkeimpiä ovat asemakaavat. Niiden mukaan rakennetaan. Asemakaavoihin on varattava riittävästi puistoja.

Osallistumis- ja arviointi- suunnitelma

Jokaisen merkittävän kaavahankkeen alus-
sa on laadittava erityinen osallistumis- ja arviointisuunnitelma. Siinä määritellään, keitä hankkeen *osalliset* ovat ja miten heidän osallistumisensa on tarkoitus järjestää.

Osallisen oikeudet

Kansalaisilla on oikeus osallistua kaavojen laadintaan osallisen roolissa. Osallisia ovat mm. kaavoitettavan alueen asukkaat, siellä työskentelevät tai siellä maata omistavat. Myös erilaiset kaavoitettavan alueen yhdistykset voivat olla osallisia.

Kaavojen laatiminen on kuntien yksinoikeus. Niiden on kaavoja laatiessaan pidettävä osalliset tietoisina kaavahankkeiden alkamisesta ja niiden kulusta.

Laaja tiedonsaantioikeus – myös viheralueiden suunnittelussa

Osallisilla on oikeus saada kunnasta tarvitsemiaan tietoja tekeillä olevasta kaavasta, jotta he voivat perustellusti lausua mieltänsä tai esittää omia ehdotuksiaan suunnittelijoille. Samoja periaatteita on noudatettava myös viheralueiden suunnittelussa, vaikkei tavoitteena olisikaan varsinaisen kaavan aikaansaaminen.

neksi suunnitelma oli sidottu talon rakennuskaavaan, ja se oli siten helppo irrottaa siitä myöhemmin.

Valitimme suunnitelmasta yhdistyksenä ja yksityisinä henkilöinä hallinto-oikeuteen. Ja kun IT-taloa kaupunkiin

kovasti haluttiin, niin jopa löytyi tahtoa irrottaa parkkipaikka- ja katusuunnitelman kytkös talon kaavaan. Komea joelle näkymänsä luova kallio säästy ja siellä voi edelleenkin pitää puistokonsertteja rokista kuorolauluun,

puhumattakaan kesäisistä viheriöretkisistä.

Valituksellamme saavuttamamme torjuntavoitto osoittautui lopulta kaupungille ja kaupunkilaisille taloudellisesti edulliseksi. Hurjan kalliin IT-talon suunnittelu oli edennyt liian nopeaa vauhtia, eikä sen käyttöastetta oltu tutkittu tarpeeksi. Valitusaikana tuo tutkimus tehtiin ja todettiin sen käyttöasteeksi vain 40 prosenttia! Taloa ei ole vielä rakennettu, mutta elokuvateatteri on jo toiminnassa.

Kuinkahan suurissa vaikeuksissa kaupungin talous olisi, jos päättäjät olisivat saaneet rauhassa rakentaa halua-mansa, kun nytkin asetetaan eri toimialoille hurjat säästötavoitteet? Asian käsittely oikeuksissa johti siis suuriin säästöihin ja voitaneen sanoa, että kylkiäisenä tämä valituksemme säästi kaupungin kukkaroon ison potin rahaa.

Kansalaisaktiivisuus vaatii silmää asioille, rakennuksille, historialle ja luonnolle. Lisäksi tarvitaan kykyä saada mahdollisimman suuri joukko ihmisiä mukaan toimintaan, esimerkiksi adressia keräämään ja sitä allekirjoittamaan. Myös uskoa asiaan tarvitaan, eikä ilman rohkeutta ja asiaan puuttumisen tahtoa saavuteta mitään. Rohkeutta tarvitaan vielä jälkeenpäinkin, kun “valittavat kansalaisaktivistit” leimataan ja painetaan vastapuolen taholta. Harvoin kiitetään. Jälkipyykkiä pestään aina, ja se on kirjavaa. Kiitollisena voi muistella niitä henkilöitä, jotka ovat samanhenki-

sinä taistoihin ryhtyneet tai ilmaiset asiaa kannattavansa.

RESUMÉ

MEDBORGARAKTIVITET FÖR PARKER OCH MINNEN

Genom åren har jag som ordförande för musei- och hembygdsföreningar eller som privatperson varit med om medborgaraktiviteter för att bevara parker, gårdsmiljöer och landskap. Det är inte alltid som medborgaraktiviteterna, trots sitt omfång, har lett till resultat. Däremot har verksamheten i vissa fall inte bara bidragit till att bevara byggnadsarvet, utan även aktiverat kommuninvånarna och på så sätt berikat ortens andliga kulturarv.

Beslutsfattarna i min lilla hemstad i Norra Finland har inte förstått värdet av våra gamla kulturmiljöer, utan de har tillåtit planläggning av kulturlandskapet för nybyggnad. Bland föremålen för min medborgaraktivitet kan nämnas en lantgård med sitt åkerlandskap, en park kring en herrgård, en gammal skolbyggnad och dess gård, en kal bergknalle i stadens centrum och ett nationalstadsparklandskap. Lantgården lyckades vi rädda. Vi har ändå inte alltid vunnit; vi miste den gamla herrgårdsparken i centrum och själva herrgårdsbyggnaden skymdes bakom nya betonghöghus.

RISUJA JA RUUSUJA PUISTONHOIDON ARKEA

**Taina Penttilä,
Oulun kaupunginpuutarhuri**

Puistojen hoito on uskomattoman monipuolista työtä. Siitä keskustellaan lukemattomien eri tahojen kanssa ja kaikilla tuntuu olevan siitä jonkinlainen mielipide. Vaatimuksia osataan esittää ainakin oman lähiympäristön suhteen. Tästä voi päätellä, että kyse on tärkeästä asiasta.

Yleisiä puistoja on hyvin monenlaisia: on vanhoja puistoja, uusia puistoja, leikkipuistoja, koirapuistoja, niittyjä, puistometsiä. Niitä hoidetaan eri tavoin. Se ei tarkoita joko hyvää tai huonoa hoitoa, vaan hoidon tason hallittua säätämistä.

Asiat eivät aina hoidu suunnitellusti. Luonnonolosuhteet vaikuttavat puistojen hoitoon, samoin ihmiset, etenkin ilkeillä tekijät ja sotkijat. Oulussa on kolmena viime kesänä sovittu keskustan puistojen vartioinnista. Se maksaa meille keskimäärin 35 000 euroa vuodessa ja vähentää ilkeilyä näillä alueilla. Silti maksamme suunnilleen saman verran ilkeilyä aiheutuvien vaurioiden korjauksesta vuosittain. Samalla rahamäärällä saisimme yhden tai kahden leikkipuiston peruskorjauksen.

IHASTUTTAA JA VIHASTUTTAA – KAUPUNKILAISEN MIELIPIIDE

On ihanaa herätä aurinkoiseen aamuun. Lomailu kotikaupungissa ei ole hassumpi ajatus. Täällä on paljon mukavia puistoja ja metsiköitä, joissa tuntee luonnon läheisyyden. Minulla oli pienenä maalla mummola, jossa sai mielin määrin luontokokemuksia. Omalla lapsellani ei ole, mutta onneksi kaupungissakin pystyy tutustumaan tavallisimpiin asioihin.

Eilen teimme pojan kanssa pitkän lenkin puistometsässä. Alkukesän kukat olivat viereisellä niityllä parhaimmillaan. Poimimme niitä kimpun mukaan. Mahataakohan se olla luvallista?

Lauantai-iltana palasin pikkutunneilla kotiin kävellen keskikaupungin vanhan puiston poikki. Siellä oli kova meininki, melkein pelotti, vaikkei pimeää ollutkaan. Tallomisesta ja sotkemisesta oli saanut osansa sekä kukkaryhmä että puistonpenkki. Roskaa oli aukion täydeltä, mutta nyt näyttää kaikki olevan taas kunnossa.

REHOTTAA JA KOLOTTAA – TOISEN KAUPUNKILAISEN MIELIPIIDE

Joko ne ovat ruohonleikkurin kanssa ikkunan alla ennen kuin ehtii silmänsä avata. On se kumma, että pitää häiritä kunnan veronmaksajia.

Pärinää kyllä riittää, mutta eivät ne muuten paljon tätä seutua hoida. Keski-kaupungilla on vaikka minkälaista puuta ja kukkaa, mutta ei vaan täällä. Noita pöliseviä poppeleita ne kyllä säästävät, vaikka ne juuri joutaisivat pois allergisia ärsyttämästä. Nurmikko saa rehottaa vaikka kuinka pitkäksi ja kaikenlaiset rikkaruohot kukkia.

Kartassa lukee puisto. Mikä puisto tuo on, varsinainen pusikko. Olemme yrittäneet viedä omin voimin sinne lehtiä ja muuta pihalta kertyvää isoimpien kuoppien täyttämiseksi. Mutta ei sitä kaupunki hoida. Siellä saa nokkoset rauhassa rehottaa.

Olen minä siitä soittanut. Ne sanovat vain, että se on puistometsä, eikä sieltä leikata nurmikkoa. Eihän sinne uskalla edes koiraa päästää. Katkoo vielä jalkansa niissä montuissa. Mutta kun on niin pitkä matka tuonne koirapuistoon, ettei sinne asti jaksakaan kävellä.

Leikkipuiston ne tuonne tekivät. Sieltä kuuluu toisinaan melkoinen meteli iltaisin, kun pojat kaasuttelevat mopoillaan tai vielä vähän isommat pojat pelaavat enempi äänellään kuin jaloillaan.

Ruohonleikkuu on mieluusaa kesätyötä monelle opiskelijalle. Kuva: Terttu Mikkola. Kiikelipuisto, Oulu.

SATOI TAI PAISTOI – PUUTARHURI VASTUUALUEELLAAN

Kaunis aamu. Sääli että monet eivät ole vielä edes heränneet. Linnut laulavat toinen toistaan kovemmin. Me kierämme viikonlopun aikana kertyneiden roskien perässä – pulut ja lokit seuraamme. Roska-astiat ovat kohtalaisen täynnä, mutta olisi näihin vielä mahtunut. Tyhjenetäänpä, jos taas joku roska osuisi astiaan.

Koiranulkoiluttajia on myös jo liikkeellä. Saa nähdä miten käy jätösten. Yksi ottaa pussin taskustaan ja lämmin paketti lähtee mukaan. Onneksi tuossa puiston kulmassa on astia niitä varten. Seuraava kääntää lemmikilleen selkänsä tarpeiden teon ajaksi ja jatkaa sitten ripeästi matkaansa, kuin ei olisi pysähtynytäkään.

Pitää kitkeä nuo pensasryhmät ja leikata kuivina töröttävät oksat ennen roska-auton tuloa. Kesäkukkaryhmät on vasta istutettu; niissä ei ole onneksi vielä rikkakasveja. Onpa jo näitäkin revitty. Onkohan lähtenyt jokunen mukaan? Eipä auta muu kuin pyytää paikkaustaimet, jos niitä vielä on.

Leikki paikalla on irtokalusteita nostettu keinujen varaan roikkumaan, ja liukumäen ylätasanteella on pidetty nuotiota. On laitettava kulkuesteet siihen saakka kunnes remonttimies ehtii paikalle. Hiekasta on vaikea kerätä lainsirpaleita. Tuntuu, että aina kiiltää jossain, vaikka kuinka tarkkaan yrittää ottaa. Onneksi viikonloppuisin liikkuu myös pullonkerääjiä.

Kohta tulevat päivähoitajat laumoi-neen ja puisto on täynnä elämää. Jotkut äidit lapsineen tulevat kesän aikana tuioksi. He usein kiittelevät ja ihmettelevät, kuinka me ehdimme tehdä kaiken. Kiitoksen saaminen lämmittää mieltä. Silloin ei tunnu sadepäiväkään niin ankealta.

Jotkut heittelevät myös asiattomia huomautuksia. Onneksi näitä tapauksia ei ole paljon. Monet tulevat ihan asiallisesti juttelemaan; antavat neuvoja ja

ohjeita. Toiset myös kysyvät niitä.

Syömään mennessä löydämme puiston laidalta rikotun roskakorin. Kukahan siitä on mielihyvän saanut tuota pieksäessään? Vai pitäisikö ajatella, että joku elävä olento on säästynyt, kun roskis on ollut uhrina. Penkki puutuu toisen vierestä. Se löytyy taas läheisestä ojasta. Sieltä sitä ei ihmisvoimin ongitakaan. Toinen penkki on paikoillaan ja siinä iäkkäämpi herra lepuuttaa jalkojaan. Hän kertoo, ettei jaksa pitkää matkaa kävellä yhtäjaksoisesti. Taitaisi muutenkin olla juttukaverin puutteessa.

Katkaistu koivu repsottaa kadun varressa. Harmi että uusia puuistutuksia katkotaan, tähänkin riviin on uusittu jo monta. Ei pääse kujanne kehittymään ehjänä, kun aina pitää aloittaa alusta. Puut tässä liikenteen ja talojen keskellä näyttävät hyviltä ja vaimentavat liikenteen ääniä.

Moni koululainen on täällä ensimmäisessä työpaikassaan. Heille on aika yllätys nähdä, mitä kaikkea täällä oikeasti tapahtuu. Tämä muistuttaa siivoustyötä siten, että usein vain tekemätön työ huomataan.

TOIVEET, TARPEET JA RESURSSIT – KAUPUNGINPUUTARHURIN NÄKÖKULMA

Olemme tottuneet siihen, että kaupungissa on puistoja. Niitä pidetään selviönä suuremmin miettimättä, miten ne ovat syntyneet ja miten ne säilyvät. Kaupunginpuutarhurin tai jollain muulla nimikkeellä viheralueista vastaavan

KULTTUURIYMPÄRISTÖKÄSITTEITÄ

Ympäristöministeriö

Inventointi

Maiseman, rakennetun ympäristön, muinaisjäännösten tai perinnebiotooppien sen hetkisen tilan ja asun kuvaamista ja luettelointia.

Kulttuurimaisema

Kulttuurimaisemassa näkyy, miten ihmisen toiminta on sopeutunut ja käyttänyt hyödyksi luonnonmaisemaa. Kulttuurimaisemaa voi tyyppitellä esimerkiksi elinkeinojen ja asutusrakenteen mukaan. Kulttuurimaisemaan kuuluvat myös perinnebiotoopit.

Kulttuuriperintö

Kulttuuriperintö tarkoittaa ihmisen toiminnan tuloksena syntynyttä henkistä ja aineellista perintöä. Aineellinen perintö voi olla joko irtainta tai kiinteää.

Kulttuuriympäristö

Ihmisen muovaama ympäristö, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Siihen kuuluvat kulttuurimaisema, rakennettu kulttuuriympäristö ja muinaisjäännökset.

Luonnonmaisema

Alueet, joiden kehitykseen ovat vaikuttaneet pääasiassa luonnon omat prosessit.

Maisema

Muodostuu geomorfologisista ja ekologisista perustekijöistä, ihmisen tuottamasta

kulttuurivaikutuksesta, niiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta sekä kokonaisuuden silmin havaittavasta ilmiasusta.

Perinnebiotooppi

Perinteisten elinkeinojen ja maankäyttötapojen muovaama luontotyyppi, esim. kuivat ja kosteat niityt, hakamaat ja metsälaitumet.

Perinnemaisema

Perinteisten elinkeinojen ja maankäyttötapojen muovaama alue, jonka historialliset piirteet ovat säilyneet. Perinnemaisemia ovat esimerkiksi niityt, kedot, kaskimetsät sekä perinteisesti viljellyt ja hoidetut maatilat. Perinnemaisema on melko pienialainen ja usein osa laajaa kulttuurimaisemaa.

Rakennettu kulttuuriympäristö, rakennusperintö

Kokonaisuus, joka muodostuu yhdyskuntarakenteesta, rakennuksista sisä- ja ulkotiloihin, pihoihin ja puistoista, teknisistä rakenteista kuten kadut, tiet, sillat, kanavat sekä muista ihmisten rakentamista kohteista ympäristössä.

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö

Museoviraston ja ympäristöministeriön valtakunnallisesti merkittäviksi määrittelemät alueet on koottu julkaisuun Rakennettu kulttuuriympäristö, Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16 / 1993.

henkilön tehtävänä on järjestää puistojen hoito.

Monissa kaupungeissa on siirrytty tai ollaan siirtymässä toimintamalliin, jossa tilaaja vastaa alueiden omistajatehtävistä. Varsinaisesta työn suorittamisesta sovitaan joko kaupungin oman tuotanto-organisaation tai yksityisten urakoitsijoiden kanssa. Oulun puistoista valtaosan hoitaa kaupunki, mutta osa töistä on jo siirretty yksityisille. Yksityistämisen tulee vielä lisääntymään.

Jotta hoidon tilaaminen on mahdollista, alueilla on oltava määritellyt hoidon tasot kartalle merkittyinä sekä niiden sisältötiedot rekisterissä. Päätäjien hyväksymän luokituksen määrittelyssä on huomioitu alueiden sijainti ja käyttötarkoitus. Sen mukainen hoidon taso ei läheskään aina ole asukkaiden mielen mukainen, ja palautetta tulee runsaasti. Ei ole helppo ymmärtää, että puistojen hoito on suunnitelmallista ja että sitä ohjataan koko kaupungin näkökulmasta katsoen. Puistojen hoidon kustannuksia ja vaadittavan laadun toteutumista seurataan ja vertaillaan.

Puhtaanapidosta aiheutuvat kustannukset ovat merkittävän suuret. Ilkivalan aiheuttamien vaurioiden korjaus on aina ylimääräinen kustannus riippumatta siitä, kuka sen tekee. Hoitosopimus ei sisällä sitä automaattisesti. Jos sisältäisi, olisivat hinnat paljon korkeammat.

Kaukana on aika, jolloin kaupunkien rakennetuissa puistoissa kiellettiin kyltein tallaamasta nurmikoita. Nykyiset nurmikot on enimmäkseen tehty käytettäväksi. Sen sijaan koirille laitetaan

kieltokylttejä tiettyihin paikkoihin. Koirat eivät ole oppineet näitä symboleja tunnistamaan vaan menevät minne pääsevät ja tekevät tarpeensa silloin, kun niiden aika on. Järki on aina siellä talutushihnan ylemmässä päässä.

Vastuuntuntoisen koiranomistajan tulisi ymmärtää, että esimerkiksi lasten leikkipaikat eivät ole koiria varten. Näin vältettäisiin turha viha koiria kohtaan. Sama koskee kissoja ja muita lemmikkejä, vaikka kaikille ei omia kieltomerkkejä olekaan. Uusi järjestyslaki velvoittaa keräämään lemmikkien jätökset pois, mikä asettaa vuorostaan viheralueista vastaaville haasteen sijoittaa alueille riittävästi jätteastioita.

Leikkipaikkojen turvallisuuden kiinnitetään nykyisin niin paljon huomiota, että ihmetyttää, miten ennen näitä määräyksiä pysyttiin hengissä! Vastuu välineistä ja laitteista on niiden omistajalla; niinpä nykyisin pystytetään enimmäkseen tiettyjen valmistajien tuotteita. Niissä turvallisuusasiat on huomioitu normien mukaisesti ja suunnittelijan vastuu on selkeä, kunhan välineet kootaan ja niitä käytetään ohjeiden mukaan. Välineet vain ovat joskus osoittautuneet niin monimutkaisiksi, että vanhemmat kyselevät käyttöohjeita. Lapset kyllä osaavat soveltaa.

Puistoja ovat myös asutuksen lähimetsät. Niiden hoidossa riittää, että niissä liikkuminen on turvallista ja miellyttävää. Pihajätteiden vienti puistometsiin tai yleensä yleiselle viheralueelle on erittäin yleistä ja johtuu enemmänkin tietämättömyydestä kuin tahallisesta

haitan teosta.

Tavallisella kansalaisella on usein se käsitys, että humuspitoista, maatuvaa pihajätettä voi viedä metsään ja siitä on hyötyä metsän kasvulle. Asia on kuitenkin päinvastoin. Metsän arka aluskasvilisuus ei selviydy lisääntyvien ravinteiden ja jätteiden mukana tulevien aggressiivisempien kasvilajien kanssa. Nokkosten ja pujojen valtaama alue houkuttelee tuomaan lisää jätteitä, mikä tarkoittaa jatkossa muutakin kuin maatuvaa tavaraa. Näin metsä muuttuu kaatopaikaksi.

Puistometsissä tai muissa asutukseen liittyvissä puistossa olevat puut ovat jatkuva puheenaihe. Joidenkin mielestä puut varjostavat, roskaavat tai ovat muuten tiellä. Joku taas haluaisi niitä lisää. Toisaalta monet eivät antaisi kaataa vanhoja puita, vaikka ne olisivat jo turvallisuusrisiki.

Puistojen hoitaminen meidän oloisamme on hyvin kausiluontoista työtä. Sen vuoksi ammattitaitoisen työvoiman saanti ja vaihtuvuus on alan ongelma. Puistojen hoito vaatii ammattitaitoa aivan kuten muukin työ, ja ansaitsee sille kuuluvan arvostuksen.

Ajat muuttuvat ja ihmisten käyttäytyminen muuttuu. Puistot toivottavasti pysyvät meidän kaikkien yhteisenä ilon aiheena. Niitä on hoidettava uusien menetelmin ja tehokkaasti, mutta vanhoja arvoja mahdollisuuksien mukaan vaalien ja säilyttäen. Jokainen meistä voi omalla asenteellaan vaikuttaa yhteiseen viihtyisyyteen käyttämällä puistoja asiallisesti ja oikein.

Kirjallisuutta:

Vihervaluoiden hoitoluokitus (2000). Viherympäristöliitto ry:n julkaisu 16. Viherympäristöliitto, Kaupunginpuutarhurien Seura, Helsinki.

RESUMÉ

PARKSKÖTSEL I PRAKTIKEN

Att sköta allmänna parker är en mångsidig, människonära och betydelsefull uppgift. Det finns många slags parker och deras skötselprinciper är varierande. Kommuninvånarna har sina egna, både positiva och negativa åsikter om skötseln, medan de som på gräsrotsnivå arbetar med parkskötsel ser sakerna på sitt sätt.

För helheten ansvarar stadsträdgårdsmästaren eller någon med en motsvarande benämning. Till de viktiga uppgifterna hör att fördela resurserna, definiera skötselnivån och göra kontrakt med den instans som handhar skötseln. Som hjälpmedel för att utveckla procedurerna använder man uppföljning av kostnader och kvalitetsnivå samt jämförande studier av sin egen och andras utveckling.

De naturliga förutsättningarna påverkar skötseln av parker. Det gör också människorna, främst sådana som gör ofog och sölär ned. I Uleåborg har man under de tre senaste somrarna kommit överens om att övervaka parkerna. Detta kostar årligen i medeltal 35 000 euro och minskar vandalismen i de berörda områdena. Ändå krävs det ytterligare en lika stor penningssumma för att reparera de skador som ofoget åstadkommer i parkerna. Med samma pengar skulle staden kunna finansiera en omfattande reparation av en eller två lekparkar.